

Bergrede XIII

Het verhaal van de keuze van het thema begint op het einde van de vorige editie van *De Dag van de Religieuze Film* (zie: www.menstis.be). Na de vertoning van *Les Neiges de Kilimandjaro* (Robert Guédiguian) vertrouwde een van de trouwe aanwezigen, Sylvester Lamberigts, mij toe: “Dat is *de Bergrede*”. Sylvester was in een vorig leven een van Vlaanderens bekwame exegeten die twee boeken publiceerde over de Bergrede. In 1977 gaf het Davidsfonds zijn korte, maar zeer verhelderende studie uit over *de Bergrede* onder de sprekende titel: *Grondwet van het christendom*.

Als iemand als Sylvester Lamberigts in de spiegel van *Les Neiges de Kilimandjaro* kijkt en daarbij enthousiast ontdekt dat daarin ‘de grondwet van het christendom’ zichtbaar wordt, dan betekent dat iets. Het heeft ons aan het denken gezet.

Het viel ons op dat er in 2011-2012 meer dan één film te vinden was waarin *de Bergrede* niet ver te zoeken was. En zo is het programma van de 22^{ste} editie van De Dag ontstaan met de drie films *Le gamin au vélo*, *Detachment* en *Le Havre*, die we bekijken vanuit het perspectief van de *Bergrede*. Daardoor valt er een bijzonder licht op deze films. In de media die over de films berichten, vind je dergelijk blikveld niet terug. Waaruit bestaat dat blikveld? Ziehier ter inleiding twee kerngedachten in het licht van de drie geprogrammeerde films.

De eerste gedachte plaats ik onder de noemer ‘het domein van de menswording’. De tweede gedachte cirkelt rond ‘het vleesgeworden woord’. De twee zijn natuurlijk aan elkaar gelinkt en zijn misschien nog het best te beschouwen als twee zijden van dezelfde medaille met het christelijke watermerk van de *Bergrede*.

Alvorens in te zoomen op de twee gedachten, eerst nog eens in herinnering brengen dat wat wij de *Bergrede* noemen, in twee versies bestaat die elkaar aanvullen en zich ook in elkaar spiegelen. De aanduiding *Bergrede* is ontleend aan het *Evangelie volgens Matteüs* (Mat. 5-7) waar Jezus zijn rede houdt op een berg, net zoals Mozes zijn *Tien Geboden* vanop een berg aan zijn volk bracht; in het *Evangelie volgens Lucas* waar de episode zich beperkt tot de verzen 17 t/m 49 van het zesde hoofdstuk, wijst Lucas er uitdrukkelijk op dat de plaats van het onderricht gebeurt daar waar het vlak was. Ik citeer even uit de Nieuwe Bijbelvertaling: “Toen hij met hen de berg was afgedaald, bleef hij op een plaats waar het vlak was.” De Willibrodvertaling spreekt over “een vlak terrein”. Soms wordt de rede van Jezus in *Lucas 6* ook de *Veldrede* genoemd.

Wat nu de eerste gedachte betreft: het domein van de menswording.

Of we nu blijven stilstaan bij de *Zaligsprekingen* bij Mt. (Zalig zij die...) of de *Gelukzeggingen* (Gelukkig jullie die...) bij Lc. de kern van het onderricht van Jezus aan zijn leerlingen beweegt zich in ‘het domein van de menswording’. Het is duidelijk dat Jezus een onderscheid aanbrengt tussen de mensen. Dat onderscheid gebeurt echter niet op basis van uiterlijke kenmerken zoals ras, geslacht, grootte, dikte, afkomst enzovoort. Die vaststelling is niet onbelangrijk om toch even stil bij te staan. Het brengt ons al midden in *Detachment* en *Le Havre*. Wanneer we even terugblikken naar de 20^{ste} eeuw dan gaan we al snel inzien wat de draagwijdte is van de schijnbaar zo eenvoudige *Zaligsprekingen* en *Gelukzeggingen*. De gruwelen die op de podium van de 20^{ste} eeuw zijn opgevoerd, staan in het teken van leiders of groepen die per se het onderscheid tussen mensen wilden invoeren, ook politieke en maatschappelijk, op basis van ras: het demonische Hitlerregime, de rassendiscriminatie in de VS, de Apartheid in Zuid-Afrika enzovoort. Wie denkt dat de betekenis van het christendom in een voortschrijdende secularisering volkomen verleden tijd geworden is, maakt een gevaarlijke redeneerfout door geen onderscheid te willen maken tussen de kern van het christendom en de historische gegroeide kerken van het christendom. De grondwet van het christendom reikt immers veel verder dan de historisch gegroeide scheidingsmuren tussen de diverse

christelijke kerken en groeperingen die zoals alle groeperingen op zeker ogenblik meer met zichzelf bezig zijn dan met hun eigen missie. De grondwet van het christendom, leesbaar en hoorbaar in de *Berg-* en de *Veldrede*, plaatst de hartslag van de christelijke inspiratie in het domein van de menswording.

De scheiding die Jezus aanbrengt tussen de mensen, handelt over houdingen, attitudes die betrekking hebben op de menswording. Misschien kunnen we ze mentale grondstoffen noemen van het menszijn. De mens is een mentaal wezen; hij leeft door te ademen, hij is een bezielde wezen, niet alleen fysiek, maar nog meer op het niveau van de mentaliteit – de bron van waaruit hij als fysiek wezen zich gedraagt in het bijzonder tegenover wie hem omringt, familielid of vreemdeling. Voor de Jezus van de *Berg-* en de *Veldrede* is het christendom helemaal niet gebonden aan een volk of een ras, ook niet het joodse volk of ras. Er bestaan geen privileges in de menswording – iedereen die als mens geboren is op aarde, is geroepen om zijn menselijk kapitaal in te zetten in functie van de het rendement in het domein van de menswording. Zij die werken met de mentale grondstoffen van de menswording, opgesomd in de *Zaligsprekingen* en de *Gelukzeggingen*, werken aan de menswording van zichzelf en de anderen. Ze vormen een netwerk dat onder de oppervlakte blijft van georganiseerde en door normen en wetten geregelde maatschappijen en groeperingen. Vrede stichten is niet gebonden aan een bepaalde tijd of plaats, het is een structurele mentale grondstof die altijd en overal actueel werkzaam kan zijn, in de huiskamer en in de straat of het stadsplein. Er zit een revolutionaire kern in de grondwet van het christendom die even uniek als universeel is.

Vandaar ons thema *Bergrede XIII*. Dertien in Romeinse cijfers. Jezus wees zijn leerlingen de bron aan van de mentale grondstoffen van de menswording te midden van het Romeinse Rijk dat met een ijzeren hand werd geregeerd vanuit Rome. Die bron is niet opgedroogd. Ze blijft doorstromen in 2013, het dertiende jaar van de 21^{ste} eeuw waar de scène van het dagelijkse nieuws in het teken blijft staan van mensengroepen die met getrokken zwaarden, nu vuurwapens, tegenover elkaar staan. Moslimgroepen, moslimbroederschappen, vinden dat alleen wie lid is van hun eigen groep, het statuut van mens verdient; alle anderen kunnen door de sharia het statuut krijgen van godslasteraar die verdient vermoord te worden.

De drie films, *Le gamin au vélo* tot en met *Le Havre*, spelen zich af in het domein van de menswording zoals Jezus die omschreven heeft in de *Zaligsprekingen* en de *Gelukzeggingen*. De contouren ervan zijn in 2013 misschien nog meer leesbaar dan dat dit ooit te voren het geval is geweest.

Ter afronding, nog iets over de tweede gedachte: het vleesgeworden W/woord.

Persoonlijk vind ik het een sterk staaltje van beeldend denken dat Lucas aan de dag legt, door van de *Bergrede* bij Mt een *Veldrede* te maken. Een onderricht dat pas zijn betekenis krijgt door eerst van de berg af te dalen om zich in de vlakte op te stellen. De vlakte is de plaats waar de mensen wonen, waar zich het leven afspeelt, het reilen en zeilen van mannen en vrouwen, ouderen en kinderen. Dat is de geschikte plaats om de grondwet van het christendom af te kondigen.

Hierin weerspiegelt zich de incarnatie-gedachte die het authentieke en blijvende christendom ten voeten uit typeert. De *Kindheidsverhalen* van Lucas introduceren die gedachte ook met een beeldende kracht die blijft inspireren. De hemel, de berg, daalt af naar de vlakte, en heiligt de menswording. Het is opvallend dat Lucas de *Gelukzeggingen* laat voorafgaan door de woorden: ‘De hele menigte probeerde hem aan te raken, want er ging een kracht van hem uit die allen genas’. Een genezende kracht. Die situeert zich op het genoemde terrein van de menswording – mensen kunnen zichzelf en andere mensen ziek maken door hun wijze van spreken en handelen of omgekeerd. Niemand kan alleen mens worden. De anderen zijn nodig, de mensen hebben elkaar nodig, maar dat werkt in twee richtingen, de ziekmakende en de helende.

In onze consumptiemaatschappij betekent dat heel wat. Grote instanties proberen de mentale grondstoffen van de menswording te bezoedelen of oneigenlijk te gebruiken. We ondergaan allemaal de gevolgen van een radicaal neoliberalisme dat iedereen tegen iedereen heeft trachten op te zetten met als doel zoveel mogelijk eigen winst te produceren. Bij de *Gelukzeggingen* van Lucas horen de *Weezeggingen*: “Wee jullie die...” Zou het toeval zijn dat Jezus daar als eerste hen noemt die rijk zijn en nu al verzadigd zijn? Het zal ook geen toeval zijn dat de drie hoofdpersonages in wiens gezelschap we vandaag

doorbrengen niet bij de rijken en verzadigden behoren: Samantha in *Le gamin au vélo* runt een bescheiden kapsalon, Henry Barthes in *Detachment* is bewust een interim-leerkracht en Marcel in *Le Havre* leeft bewust aan de zijkant van de samenleving als schoenpoetser. Maatschappelijk niet veel zaaks zo te zien. Maar de drie regisseurs denken daar in de geest van de *Bergrede/Veldrede* anders over. Die drie maatschappelijke onbelangrijke figuren zijn hun helden die de *Zaligspreking* en de *Gelukzegging* waardig zijn.

Vandaar ook een bijzondere betekenis van 'het vleesgeworden W/woord'. De films voegen iets toe aan de teksten van de *Evangelies* van Mt en Lc. Bij hen gaat het over een onderricht. Woorden, zinnen. Maar ze roepen wel beelden op. Er steekt in de *Bergrede/Veldrede* een verbeeldingskracht. De onderrichting bevat immers niet zoals de *Decaloog* van Mozes een reeks van harde wetten. Nee, de woorden appelleren aan de verbeeldingskracht van de leerlingen. Ze kunnen zelf de situaties bedenken in het dagelijkse leven waar de oproep tot menswording zich telkens opnieuw kan voltrekken, niet theoretisch, maar in vlees en bloed, in tijd en ruimte, in Seraing nabij Luik, of in New York of in Le Havre.

De drie films tonen hoe het medium film 'het vleesgeworden Wrd/woord' kan zijn – film blijft altijd binnen het domein van de mens en het nooit ophoudende proces van de menswording.

© Sylvain De Bleeckere, Men(S)tis, 2013